

Василь Ухач

*Кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний
економічний університет, юридичний
факультет, доцент кафедри теорії та
історії держави і права*

У статті проаналізовано напрацювання української історіографії Акта відновлення Української держави 30 червня 1941 р. в контексті визначення його легітимності. Доведено, що дослідники розглядають Акт не як випадковість, а як логічне продовження національно-визвольної боротьби значення якого полягало у політико-правовому закріпленні прагнення українського народу до державної самостійності.

Ключові слова: історіографія, Акт відновлення Української держави, Ярослав Стецько, Українське Державне Правління.

Vasyl Ukhach

Modern Ukrainian Historiography of the Ukrainian State Reestablishment Act of June, 30 1941 (Historical and Legal Aspect)

The author analysed groundworks of the Ukrainian historiography of the Ukrainian State Reestablishment Act of June, 30 1941 in the context of defining its legitimacy. He proved that researchers consider the Act rather as a logical continuation of the national liberation movement, which meant political and legal consolidation of the Ukrainian nation's aspirations to state independence, than as a contingency.

Key words: historiography, Ukrainian State Reestablishment Act, Yaroslav Stetsko, Ukrainian State Government.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ АКТА ПРОГОЛОШЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 30 ЧЕРВНЯ 1941 р. (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Формування концептуального бачення українського самостійницького руху є актуальною проблемою для українського соціокультурного простору загалом і вітчизняних науковців зокрема. Зумовлено це глобальними трансформаціями, що відбуваються в сучасній вітчизняній історіографії, спрямованими на об'єктивне, аналітичне пізнання вузлових питань української історії, національно-визвольного руху, зокрема, появи нових методичних і методологічних прийомів, дослідницьких парадигм¹.

Розкриття проблем національної самоідентифікації, формування колективної та історичної свідомості громадян України, роль і значення феномену українського національно-визвольного руху, є вкрай вагомими чинниками на шляху поступу суспільства до національної консолідації².

Сучасні науковці розкриваючи вузлові питання генези, функціонування окремих течій національно-визвольного руху 20—50-х років ХХ століття, не опустили з поля зору і такої контроверсійної події як проголошення ОУН (б) відновлення Української держави 30 червня 1941 року у м. Львові.

У сучасній українській історіографії спостерігається поліфонія поглядів, оцінок на спробу ОУН (б) з початком німецько-радянської війни, відновити українську державність. Причини уже звичні: партійно-політичні смаки, уподобання і поділи, штучно перенесенні із середовища еміграційних істориків³. Доводиться констатувати, що у прагненні дати неупереджену оцінку подій у Львові 30 червня 1941 року, цивільні історики не відчувають по-

¹ Галайчук І. Український самостійницький рух у роки Другої світової війни як об'єкт вивчення сучасних вітчизняних дослідників / І. Галайчук // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис. До 70-річчя створення української повстанської армії. — Івано-Франківськ; Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. — 2013. — Ч. 24. — С. 272—277.

² Лисенко О. Є. Український національно-визвольний рух 30—50-х рр. ХХст: суспільний контекст і науковий вимір / О. Є. Лисенко // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис. До 70-річчя створення української повстанської армії. — Івано-Франківськ; Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. — 2013. — Ч. 24. — С. 13—18.

братимського плеча колег із правничого цеху (зрештою, ще раз принагідно наголосимо, що українські правники і досі не виконали своєї частки роботи при оцінці діяльності ОУН і УПА, яка, як відомо, ще планувалася у 1997 р. у контексті завдань Урядової комісії з вивчення і наукової оцінки діяльності цих сил українського руху Опору — авт. В. У.).

За винятком окремих праць, наукові розвідки О. Панченка⁴, М. Маркевич⁵, ґрунтовної оцінки юридичної природи Акт відновлення Української держави не має. Тому можна погодитися з думкою Д. Яневського, що «за 72 роки національна історична наука не спромоглася встановити факти, які реально відбулися 30 червня 1941 року у Львові»⁶. З жалем доводиться констатувати і інше — сучасна українська історіографія за всі роки незалежності спромоглася фактично на єдину спробу історіографічного аналізу Акта відновлення Української держави 30 червня 1941 року, здійснену авторитетним українським історіографом періоду Другої світової війни О. Марущенком⁷. Водночас у науковій публікації датованій 2001 роком з цілком зрозумілих причин, не враховано цілий ряд публікацій, не висвітлено монографічних праць, де подається правова оцінка львівським подіям 30 червня 1941 року.

На нашу думку використання міждисциплінарного методологічного інструментарію історії, юриспруденції, політології тощо, компаративістського підходу, дозволить максимально наблизитися до об'єктивної оцінки окресленої наукової проблеми.

³ Марущенко О. В. Акт відновлення незалежності України 30 червня 1941 року в сучасній історіографії / О. В. Марущенко // Галичина: науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис / [редкол.: М. Кугутяк (гол. ред.), О. Жерноклєєв, С. Кобута та ін.; літератур. ред. В. Пітель]. Прикарпатський університет ім. В. Стефаніка, Історичний факультет. — Івано-Франківськ. — 2001. — Ч. 1. — С. 91—100.

⁴ Панченко О. «Декрет» Степана Бандери. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року та його місце в нашій історії / О. Панченко // Політика і час. — 2001. — № 7. — С. 86—95.

⁵ Маркевич М. І. Юридична природа Акта Відновлення Української держави від 30 червня 1941 року. / М. І. Маркевич. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://univerua.rv.ua/VNS1-2013/Markevich.pdf>.

⁶ Яневський Д. Б. Проект «Україна». 30 червня 1941 р., акція Ярослава Стецька / Д. Б. Яневський; худож.-оформлювач О. Д. Кононученко. — Харків: Фоліо, 2013. — 283 с.

⁷ Марущенко О. В. Акт відновлення незалежності України 30 червня 1941 року в сучасній історіографії. Названа праця — С. 91—100.

Акту відновлення Української державності присвятили свої наукові праці низка цивільних істориків: Т. Альберда, П. Гай-Нижник, І. Гаврилів, Я. Грицак, Я. Дашкевич, А. Кентій, В. Косик, С. Кульчицький, О. Ленартович, І. Патриляк, В. Трофимович⁸. Враховуючи важливість правової оцінки події, слід виокремити публікації істориків держави і права, зокрема П. Захарченка, П. Музиченка, І. Терлюка, Б. Тищика, В. Ухача⁹.

⁸ Альберда Т. Акт відновлення української державності 30 червня 1941 року: спроба об'єктивної оцінки / Т. Альберта. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.google.com.ua/#hl=uk&output=search&client=psy-ab@q.5; Гай-Нижник П. П. Відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 р. / П. Гай-Нижник // Держава у теорії і практиці українського націоналізму. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції, Івано-Франківськ, 26–27 червня 2015 р. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. — С. 52–67; Гаврилів І. Акт 30 червня 1941 року — історичний етап відновлення української державності / Гаврилів І. // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка» Держава та армія. — 2001. — № 431. — С. 76–83; Грицак Я. Нариси з історії України: формування української модерної нації. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://historia.franko.lviv.ua/PDF%20Григоренко%20Final/Грицак.pdf>; Дашкевич Я. Відновлення української держави 1941 р.: проблеми дослідження. В кн.: Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 року. Зб. док. і мат-лів / [За заг. ред. Я. Дашкевича та В. Кука]. — Львів. — К.: «Піраміда», 2001. — 828 с.; Кентій А. Збройний чин українських націоналістів 1920–1956: історико-архівні нариси / А. Кентій. — Київ, 2005. — Т. 1. Від УВО до ОУН 1920–1956. — 332 с.; Косик В. Німеччина і Акт 30 червня 1941 року / В. Косик // Національно-визвольна боротьба 20–50-х років ХХ ст. в Україні. — Київ; Львів, 1993. — С. 121–137; Кульчицький С. В. Акт 30 червня 1941 року / С. В. Кульчицький // Проблема ОУН-УПА: Попередня історична довідка. — К., 2000; Ленартович О. Ю. Акт відродження української державності 30 червня 1941 р. / О. Ю. Ленартович // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Серія: історичні науки. — 2008. — № 11. — С. 98–104; Патриляк І. К. Акт 30 червня 1941 р. В кн.: Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси / Дзьобак В. В., Льюшин І. І., Касьянов Г. В. та ін. Відп. ред. Кульчицький С. В. Національна академія наук України; Інститут історії України. — Київ: Наукова думка, 2005. — 494 с.; його ж. «Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. / Центр досліджень визвольного руху. — Львів: Часопис, 2012. — 512 с.

⁹ Захарченко П. П. Історія держави і права України: Підручник. — К.: Атіка, 2005. — 368 с.; Музиченко П. П. Історія держави і права України: Навч. посіб. — 6-те вид., перероб. і допов. — К.: Знання, 2007. — 471 с.; Терлюк І. Я. Спроби ОУН відновлення Української державності / І. Я. Терлюк. Історія держави і права України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1018040645578/pravo/organizatsiya_ukrayinskikh_natsionalistiv_oun_politichna_organizatsiya_strukturi_ukrayinskogo_povstanskogo; Тищик Б. Й. Історія держави і права України: акад. курс: підручник / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. — К.: Ін Юре, 2015. — 808 с.; Ухач В. З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). / В. З. Ухач. — Тернопіль: Вектор, 2011. — 378 с.

Метою статті є історико-правовий аналіз сучасною вітчизняною історіографією змісту, характеру, значення Акта проголошення відновлення Української держави 30 червня 1941 року, проблеми його легітимності.

У науковому доробку вітчизняних науковців, з одного боку, не бракує «пристрасних філіпиків — гніву і докорів», з іншого — «не менше тенденційних дезінформацій, дифірамбів, солодких легенд» в оцінці та значенню Акта відновлення Української держави 30 червня 1941 року¹⁰, що є свідченням відсутності в українському суспільстві консенсусу в оцінці ОУН, УПА¹¹; відсутністю продуманої перспективної державної політики пам'яті¹², що ніяк не сприяє загосненню ліній розламу в трактуванні та сприйнятті українського національно-визвольного руху.

Діапазон і спектр оцінок подій 30 червня 1941 року в історіографії є досить широким: свідчення тягlosti державницької ідеї (Я. Дашкевич)¹³; подія великої історичної ваги, логічне продовження державотворчих процесів в Україні (І. Андрусів, П. Кам'янський)¹⁴; подія, що містила в собі елементи і відбиток молодечого авантюризму (Я. Грицак)¹⁵; надзвичайно відповідальний, відчайдушний крок (П. Захарченко, П. Музиченко)¹⁶; символ боротьби за незалежність (І. Терлюк)¹⁷.

¹⁰ Іванченко І. Українське державне правління (УДП) / І. Іванченко. В Кн.: Мала енциклопедія етнодержавознавства / Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра: Генеза, 1996. — С. 408—410.

¹¹ Марущенко О. В. Акт відновлення незалежності України 30 червня 1941 року в сучасній історіографії Названа праця. — С. 91—100.

¹² Лисенко О. Є. Український національно-визвольний рух 30-50-х рр. XX ст.: суспільний контекст і науковий вимір. Названа праця. — С. 13—18.

¹³ Дашкевич Я. Відновлення української держави 1941 р.: проблеми дослідження. В кн.: Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 року. Зб. док. і мат-лів / [За заг. ред. Я. Дашкевича та В. Кука]. — Львів. — К.: «Піраміда», 2001. — 828 с.

¹⁴ Андрухів І. О., Кам'янський П. Є. Суспільно-політичні та релігійні процеси на Станіславщині в кін. 30-х — 50-х роках XX ст. Історико-політологічний аналіз. — Івано-Франківськ: Нова зоря, 2005. — 364 с.

¹⁵ Грицак Я. Нариси з історії України: формування української модерної нації / Я. Грицак. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://historu.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Grycak.pdf>.

¹⁶ Захарченко П. П. Історія держави і права України: Підручник. — К.: Атіка, 2005. — 368 с.; Музиченко П. П. Історія держави і права України: Навч. посіб. — 6-те вид., перероб. і допов. — К.: Знання, 2007. — 471 с.

В основних тезах звіту робочої групи істориків при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА, підготовленому вітчизняними істориками на чолі з С. Кульчицьким, при оцінці Акта 30 червня 1941 року зроблено ряд важливих висновків: по-перше, українські націоналісти мали за мету відродити на окупованій території України національну державу явочним порядком, поставивши Берлін перед доконаним фактом; по-друге, оунівців, незважаючи на існуючі спроби співробітництва (наприклад, дружини українських націоналістів (ДУН)), не має підстав звинувачувати у колабораціонізмі, оскільки поняття «колабораціонізм» завжди пов'язане із співробітництвом двох сторін — пануючої і підлеглої, а після 22 червня 1941 року Німеччина не визнавала наявності «підлеглої сторони», оскільки вся територія складала життєвий простір майбутньої Великонімеччини¹⁸. Я. Дашкевич з цього приводу зазначає, що жодної колабораціоністської держави чи маріонеткового уряду з німецького благословення не було утворено, називає такі твердження антиукраїнськими спекуляціями про буцімто «мнине українське політичне колаборантство»¹⁹. На думку С. Кульчицького не доцільно звинувачувати оунівців у державній зраді, хоча б з тієї підстави, що вони були громадянами іншої — Польської держави, з якою боролися аж до її падіння у вересні 1939 року, а також не визнавали встановлену в Західній Україні радянську державність²⁰.

В історіографії (Т. Альберда, Т. Андрусяк, П. Гай-Нижник, Г. Стародубець, Д. Яневський) робиться спроба детально реконструювати події пов'язані з підготовкою і проведенням Національних зборів, створення Крайового (Я. Стецько від свого імені по-

¹⁷ Терлюк І. Я. Спроби ОУН відновлення Української державності / І. Я. Терлюк. Історія держави і права України. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1018040645578/pravo/organizatsiya_ukrayinskih_natsionalistiv_oun_politichna_organizatsiya_strukturi_ukrayinskogo_povstanskogo.

¹⁸ Акт 30 червня 1941 р. Проблема ОУН-УПА. Звіт робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. Основні тези з проблеми ОУН-УПА (історичний висновок) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу. <http://www.poshuk-lviv.org.ua/press/oun-upa.htm#zmist>.

¹⁹ Дашкевич Я. Відновлення української держави 1941 р.: проблеми дослідження. Названа праця. — 828 с.

²⁰ Кульчицький С. В. Акт 30 червня 1941 року / С. В. Кульчицький // Проблема ОУН-УПА: Попередня історична довідка. — К., 2000. — 324 с.

становою від 3 липня 1941 р. перейменував в Державне правління) правління західних областей України.

Критично, в контексті легітимності зібрання, оцінює Національні збори Д. Яневський, стверджуючи, що збори української громадськості Львова, заявлені Я. Стецьком як «Національні», у кращому разі могли представляти лише одну третину мешканців Львова, але аж ніяк не репрезентували думку «української громади Галичини»²¹. Ставить під сумнів легітимність Національних зборів як законодавчого зібрання Г. Стародубець, наголошуючи, що в умовах просування німецьких окупаційних військ, говорити про демократичне представництво українського народу не доводиться²². «Національні збори ніхто не обирав, Акт було лише прочитано, ніхто не обговорював і не голосував»²³. Критично оцінює Д. Яневський і новостворений уряд, стверджуючи: «...30 червня Стецько проголосив не українське державне, а крайове правління»²⁴. Суголосною з Д. Яневським є і позиція доктора права О. Панченка, який, вказуючи на місце, склад і спосіб творення уряду, наголошує, що «його не безпідставно слід вважати крайовим тимчасовим правлінням»²⁵, оскільки в перспективі крайове правління мало підпорядкуватися загальнонаціональному уряду створеному у Києві. Не менш категоричними є оцінки історика І. Іванченка, який трактує Українське державне правління «уявним, ефемерним», «мертвонародженим урядом», якому судилося проіснувати лише кілька днів²⁶. УДП слід розглядати як перехідний, тимчасовий орган, наголошують В. Шевчук та М. Тараненко, де плюралізм влади забезпечувався коаліційним підходом до його формування²⁷. На коаліційному характері уряду з домінуючою роллю бандерівців наголошує і Ю. Киричук²⁸. Історик зазначає, що у справі проголошення Акта 30 червня 1941 року і

²¹ Яневський Д. Б. Названа праця. — 283 с.

²² Стародубець Г. М. ОУН (б) в українському національно-визвольному русі на Волині в період Другої світової війни (1941—1943 рр.). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. — 144 с.

²³ Іванченко І. Названа праця. — С. 408—410.

²⁴ Яневський Д. Б. Названа праця. — 283 с.

²⁵ Панченко О. Названа праця. — С. 86—95.

²⁶ Іванченко І. Названа праця. — С. 408—410.

²⁷ Шевчук В. П., Тараненко М. Г. Історія української державності: Курс лекцій: Навчальний посібник. — К.: Либідь, 1999. — 480 с.

²⁸ Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40—50 років ХХ століття. — Львів, 2000. — 565 с.

розбудови влади не спрацювала низка політичних механізмів: по-перше, бандерівська ОУН досягнула лише декларації державності, проте не змогла втілити її в конкретні форми; по-друге, відновлена Українська держава не мала атрибутів: армії, дипломатичного визнання, грошової одиниці, митної системи тощо²⁹, що в подальшому дало привід політичним опонентам і конкурентам ОУН (б) для ворожої агітації, звинувачень у провокаторстві³⁰.

На думку О. Панченка, відсутність вказівки про «рушіі процесу державотворення», тяглості з добою визвольних змагань 20-х років ХХ століття лише послаблювало Акт 30 червня 1941 року, політико-державна якість якого від цього тільки прогнала³¹. На діаметрально-протилежних позиціях науковці В. Шевчук та М. Тараненко, які оцінюють державотворчі зусилля ОУН (б) наголошують, що бандерівці спиралися на «досвід визвольних змагань 1917—1920 років, зокрема на Акт Злуки УНР і ЗУНР»³².

Історіографічний дискурс заявленої наукової теми не може претендувати на повноту без з'ясування юридичної природи Акта 30 червня 1941 року. Є очевидним, що для об'єктивного розкриття цих питань важлива кооперація істориків та правників. О. Лисенко характеризує лінії розламу в трактуванні та сприйнятті українського самостійницького руху, зокрема правовій оцінці діяльності ОУН та УПА наголошує: «...оголосивши всі збройні формування самостійницької орієнтації «бандитами», а весь рух — «бандитизмом», і нацисти, і більшовики тим самим вивели їх із політичної площини в суто кримінальну. У зв'язку із цим українські повстанці перетворилися з партизанів чи комбатантів на кримінальний елемент»³³. Співпраця (хай і з тактичних міркувань) українських націоналістів з німцями сприймається значною частиною української громадськості через призму злочинів нацистів (від яких страждали і оунівці), а відповідно морально-правові оцінки злочинної діяльності агресора (під час Нюрнберзького й Токійського міжнародних військових трибуналів, численних процесів на території СРСР),

²⁹ Киричук Ю. Названа праця. — 565 с.

³⁰ Марущенко О. В. Акт відновлення незалежності України 30 червня 1941 року в сучасній історіографії. Названа праця. — С. 91—100.

³¹ Панченко О. Названа праця. — С. 86—95.

³² Шевчук В. П., Тараненко М. Г. Названа праця. — 480 с.

³³ Лисенко О. Є. Український національно-визвольний рух 30—50-х рр. ХХ ст.: сучасний контекст і науковий вимір. Названа праця. — С. 13—18.

автоматично екстраполювалися засобами ідеологічної обробки населення на ОУН та УПА, що й продовжується донині³⁴.

Такі міркування видаються вкрай важливими при оцінці однієї складової з т. зв. «гіней» Акта 30 червня 1941 року — відсутності одного авторитетного історичного документа. Дослідники виокремлюють три версії тексту документа, при цьому у двох з них йдеться про проголошення створення ОУН (б) Української держави, в іншій редакції — про відновлення. Власне другий варіант і містить 3 пункт, в якому йдеться про співдію з націонал-соціалістичною великою Німеччиною. Наявність третього пункту стала предметом гострих не тільки наукових дебатів, але й, що прикро, політичних спекуляцій, яким підігрують окремі не досить ретельні історики. На думку доктора права О. Панченка наявність трьох версій Акта від 30 червня 1941 року з точки зору правової науки та застосування в його тексті різних з правового боку категорій «створення» та «відновлення» певним чином применшує державно-правову вартість документа³⁵. Опираючись на висновки І. Рудницького (І. Кедрина) М. Маркевич критикує бандерівців за те, що ту чи іншу редакцію документа провід ОУН (б) використовував у своїх цілях залежно від ситуації³⁶. Через ці два абзаци про співпрацю з Німеччиною багатьма силами, зазначає І. Патриляк, «робиться висновок про маріонетковість новопроголошеної держави, оунівську колаборацію»³⁷. Історик пояснює появу 3 пункту Акта (якого не було у первісній редакції від травня 1941 р.) військовою присутністю німців у Львові³⁸, а «всі згадки про Німеччину були лише не зовсім вдалою дипломатичною фразеологією, яка не знайшла втілення в реальному житті...»³⁹. Суголосний з І. Патриляком

³⁴ Лисенко О. Є. Названа праця. — С. 13—18.

³⁵ Панченко О. «Декрет» Степана Бандери. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року та його місце в нашій історії. Названа праця. — С. 86—95.

³⁶ Маркевич М. І. Юридична природа Акта Відновлення Української держави від 30 червня 1941 року. / М. І. Маркевич. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://univeria.rv.ua/VNS1-2013/Markevich.pdf>.

³⁷ Патриляк І. К. Акт 30 червня 1941 р. В кн.: Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси / Дзюбак В. В., Льюшин І. І., Касьянов Г. В. та ін. Відп. ред. Кульчицький С. В. НАН України; Ін-т історії України. — Київ: Наукова думка, 2005. — 494 с.

³⁸ Патриляк І. К. Названа праця. — 494 с.

³⁹ Патриляк І. К. «Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939—1960-х рр. / Центр досліджень визвольного руху. — Львів: Часопис, 2012. — 512 с.

і Я. Дашкевич «дифірамби в бік фюрера та німецької армії в цьому документі, а також і в інших тогочасних, не повинні вводити в оману — в умовах панівного становища Німеччини в тогочасній Європі,... без відповідних прихильних епітетів обійтися не можна було. Подальший розвиток подій довів, що це були пусті слова...»⁴⁰.

Іншою слабкістю Акта від 30 червня 1941 року є питання легітимності документа. Вище йшлося про відсутність у документі посилань на державотворчу тяглість з попередніми етапами визвольних змагань українців. Власне в редакціях Акта, де йшлося про «проголошення утворення» Української держави, виходило, що лише ОУН (б) відкривала нову сторінку існування незалежної України⁴¹. У науковій розвідці О. Панченка, де автор цитує доктора права К. Костіва, зазначає, що і раніші основні акти відновлення Української держави також «не покликаються на легітимістичний принцип чи якесь традиційно-історичне джерело,... але всі вони базуються тільки на природне право вільного і не обмеженого самовизначення нації, що становить основну засаду демократії»⁴². Доктор права О. Панченко цілком слушно наголошує і на наступних характерних особливостях Акта 30 червня: по-перше, «Акти української державності від 22 січня 1918 та 22 січня 1919 років, як власне, й Акт державної незалежності Карпатської України від 15 березня 1939 року, хоча й були прийняті та оприлюднені в екстремальних випадках у загальному і перманентному процесі українського державотворення, однак спиралися в основному на попередню державотворчу діяльність різною мірою легітимних центральних органів влади та ланок місцевого самоврядування... Правова ж основа для проголошення Акта 30 червня 1941 року виявилася на порядок нижчою від них»⁴³. По-друге, порівнюючи Акт з попередніми документами державного самовизначення України, слід наголосити, що в жодному з них не «було посилань до будь-яких чужих збройних сил, з якими українці ладні співпрацювати і «творити новий лад»⁴⁴. По-третє, посилаючись на І. Кедріна,

⁴⁰ Дашкевич Я. *Відновлення української держави 1941 р.: проблеми дослідження. Названа праця.* — 828 с.

⁴¹ Панченко О. «Декрет» Степана Бандери. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року та його місце в нашій історії / О. Панченко // *Політика і час.* — 2001. — № 7. — С. 86—95.

⁴² Панченко О. *Названа праця.* — С. 86—95.

⁴³ Там само.

О. Панченко акцентує увагу на тому, що в добу визвольних змагань 20-х років ХХ століття Україна все ж виступала з позиції суб'єкта («була тоді підметом...») міжнародної політики, а «Акт 30 червня був проголошений не тільки з позиції слабкості, але не мав ніяких познак, що репрезентував українського контрагента супроти контрагента німецького, бо такого не існувало в реальній дійсності, а існував хіба в надіях і комбінаціях авторів Акта»⁴⁵. По-четверте, Акт проголошення відновлення Української держави «підготовлений і оприлюднений конспіративно», лише бандерівською ОУН, і навіть без відома інших політичних сил — ініціаторів і засновників Українського національного комітету (далі — УНК). По-п'яте, опираючись на міркування проф. Лева Ребета, О. Панченко зазначає, що «декрет не був щасливою формою проголошення відновлення самостійності», оскільки носієм державної волі не є якась політична організація (чи її голова), а весь народ⁴⁶. М. Маркевич піддає гострій критиці не тільки Акт 30 червня 1941 року, вказуючи на його суперечність нормам права, але й на наказ за Ч. 4 (п. 3) І. Климів-«Легенди» (призначеного Я. Стецьком головнокомандувачем збройними силами), де один з очільників ОУН (б) пише: «Назначую одним сувереном на українській землі Український Народ та його виразник Провід Української Нації зі Степаном Бандерою на чолі»⁴⁷, що, на думку дослідниці, свідчить про «правову безграмотність військового «міністра», характеризує праворозуміння бандерівською ОУН методів побудови правової держави». Зрештою М. Маркевич резюмує, що опираючись на норми державного права Акт відновлення Української держави від 30 червня 1941 року є «нелегітимним, бо схвалений в неналежний спосіб і неналежним органом (курсив авт. — В. У.)». Фактично відбулася короткочасна узурпація державної влади бандерівським крилом ОУН»⁴⁸. Відмінну позицію займає київський історик І. Патриляк, який зазначає, що в умовах війни органі-

⁴⁴ Панченко О. Названа праця. — С. 86—95.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Маркевич М. І. Юридична природа Акта Відновлення Української держави від 30 червня 1941 року. / М. І. Маркевич. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://univerua.rv.ua/VNSI-2013/Markevich.pdf>.

⁴⁸ Маркевич М. І. Названа праця. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://univerua.rv.ua/VNSI-2013/Markevich.pdf>.

зувати «більш легітимне» з юридичної точки зору проголошення незалежності було абсолютно нереально, бо альтернативою проголошення львівської декларації було лише пасивне спостереження за політикою окупаційного режиму... повна дискредитація та маргіналізація національно-визвольного руху...»⁴⁹.

Цитуючи доктора права М. Прокопа (ветерана ОУН, члена Президії УГВР) О. Панченко погоджується з його тезами: по-перше, Акт 30 червня 1941 року, після проголошення незалежності Карпатської України, є «наступною історичною документацією намагань українського народу використати хоча б хвилиночку корисні умови для вияву своїх прагнень до незалежності»⁵⁰; по-друге, намаганням організувати українську владу на місцях всупереч волі німецьких окупаційних властей; по-третє, проголошення Актом відновлення української державності, стало свого родом дороговказом для українського самостійницького руху для продовження підпільно-повстанської боротьби⁵¹. Думається, що така позиція цілком прийнятна і узгоджена як для прихильників, так і для критиків Акта 30 червня 1941 року.

Таким чином, проведений історіографічний аналіз «Акту відновлення Української держави» від 30 червня 1941 року, свідчить про значний науковий інтерес вітчизняних науковців до цієї події, а рівно ж — і не менш гострі контрверсійні оцінки щодо його змісту, характеру, значення в визвольному русі. В українській історіографії акцентується увага на тому, що проголошення Акта відновлення Української держави не було звичайною декларацією на голому місці, випадковістю⁵², стихійним та безвідповідальним кроком, а логічним продовженням національно-визвольної боротьби, значення якого полягало у політико-правовому закріпленні прагнення українського народу до державної самостійності⁵³.

⁴⁹ Патрляк І. К. *Акт 30 червня 1941 р. Названа праця.* — 494 с.

⁵⁰ Панченко О. «Декрет» Степана Бандери. *Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року та його місце в нашій історії. Названа праця.* — С. 86—95.

⁵¹ Панченко О. *Названа праця.* — С. 86—95.

⁵² Марущенко О. В. *Акт відновлення незалежності України 30 червня 1941 року в сучасній історіографії. Названа праця.* — С. 91—100.

⁵³ Андрусак Т. *Українське Державне Правління / Т. Андрусак // Довідник з історії України.* — Т. 3. — К., 1999. — 1136 с.